

УДК 655.42

Я. А. Якубенко*Київський національний університет культури і мистецтв***СОЦІАЛЬНА РОЛЬ КНИГИ В КУЛЬТУРІ СУСПІЛЬСТВА:
ДО ПОСТАНОВИ ПИТАННЯ**

Висвітлюється роль книги, спрямована на прискорення суспільного прогресу і розвиток культури, акумуляцію і справедливий розподіл духовних цінностей людства між усіма членами суспільства. Книга сприяє реалізації загальнолюдського виміру і якнайповнішому розкриттю національного.

Книга, соціальна роль, культура, книговидавнича справа, освіта, суспільство

Книга як елемент культури в сучасному світі розвивається стрімкими темпами у зв'язку з удосконаленням системи масових комунікацій. Вона завжди була засобом формування суспільної свідомості, виховання й освіти, збереження і розподілу знань, духовно-культурних цінностей. Останнє десятиліття це гостре питання, його характерна риса — швидкий розвиток телекомунікацій і зростання числа комп'ютерів. Донедавна вважалося, що метою будь-якої програми початкового навчання є набуття навичок читання та письма, однак з розвитком техніки виникає сумнів щодо традиційного поняття грамотності і друкованого слова в умовах конкуренції з новими засобами передачі інформації.

Розвитку книговидавничої справи стосується і проблема загальної й професійної грамотності, одним з важливих показників якої залишається рівень споживання друкованої продукції. Останніми роками спостерігається неухильне зростання цього показника як у розвинутих країнах усіх соціальних систем, так і в країнах, що розвиваються. І це закономірно, адже читання і письмо нерозривно пов'язані з діловодством та управлінням, з усіма сферами суспільного життя; це стосується і авторсько-видавничої діяльності. Книжковій культурі передбачають занепад, але ринок друкованої продукції зберігає свої позиції, незважаючи на суперництво зі ЗМІ [5].

Реформи в галузі освіти орієнтуються в основному на систему безперервної освіти. Демократизація освіти — важливе завдання для реформування суспільного життя в нинішній Україні. Сучасні умови сприяють тому, що ще більше зростатимуть тиск на вищих рівнях освіти і тенденція до стандартизації системи навчання, обумовлена потребою в кваліфікованих фахівцях, аби не відставати від прогресу.

Незважаючи на зміни в суспільному та науковому розвитку, друковане слово завжди посідало особливе місце в системі знань. Книги та журнали і досі залишаються джерелом інформації про новітні досягнення науки й техніки. Однак у книгах результати наукових досягнень відбиваються пізніше, ніж

у журнальних статтях і описах. Проте саме книги сприяють перетворенню накопиченої інформації у фундаментальні знання й систему уявлень наукового співтовариства про структуру та закономірності об'єктивної дійсності, коли йдеться про наукову стратегію навчально-виховного процесу.

Книги — найефективніший інструмент передачі знань та ідей, який активно сприяє формуванню продуктивного мислення, громадської позиції. Читання їх — це фактор удосконалення людської особистості, формування її культури та ставлення до навколишнього світу [1].

Стабільний розвиток суспільства базується, як правило, на послідовному реформуванні усіх сфер його життя. У цьому контексті книга є підмогою в забезпеченні вільного обміну інформацією. Тому завданням гуманітарної політики нашої держави повинно стати створення умов, сприятливих для вільного розвитку книговидавництва, книгорозповсюдження і розвитку інформаційної діяльності в книжковій справі.

Як важливий фактор духовного відродження народу і розвитку культури книга визначається тематикою, що відповідає інтересу читачів до сучасних економічних, соціальних і політичних проблем, зростанню національної свідомості.

Розширенню книговидавництва сприяла затверджена в 2005 році програма «Українська книга», покликана формувати й оновлювати асортимент вітчизняної книжкової продукції для потреб усіх соціальних груп українського суспільства, сприяти розвитку вітчизняного книговидавництва, підвищенню його рівня за якісними і кількісними показниками. Видання державною мовою творів з різних галузей знань і творів видатних зарубіжних авторів забезпечує доступ до надбань культури [7].

Стан книговидавництва залежить від таких факторів, як:
національно-культурні традиції;
матеріальні можливості випуску та розповсюдження книг;
чисельність етносів і рівень володіння ними українською мовою.

Ці фактори є базовими для розроблення програм національного книговидавництва. Адже сьогодні спостерігається неможливість задоволення духовних потреб у читанні книг рідною мовою. За останні роки відмічено значне зниження тиражів видань українською мовою. Але є і позитивні зрушення в книговиробництві. Видавнича продукція окреслює національно-культурні процеси, інформує про розвиток міжнаціональних взаємин в Україні, знайомить із здобутками української та зарубіжної літератури [2].

Суспільно-культурне призначення книги і книговидавництва є багатоаспектним. Книга — це унікальний, історично сформований і універсальний засіб фіксації, збереження та передачі в часі і просторі соціокультурних цінностей. Як фактор культури книга унікальна у винятковій силі впливу на людину і здатності відтворювати життя навколишнього світу й особи. Без неї немислими життя сучасної людини, її освіта і виховання, розвиток духовного світу. Книга — це історична пам'ять і досвід людства, глибинно розкриває життя на-

родів і суспільства, налагоджує спадкоємний зв'язок; це предмет матеріальної культури, кожен її елемент — кропітка праця народів упродовж століть, компонент загальнолюдської матеріальної культури. Культурні властивості книги не дозволяють їй загубитися, вона об'єднує цілу низку культурного розвитку людини — культуру суспільства і слова [4].

Книга є також інструментом формування культурних цінностей та установ суспільства. Завдяки цьому вона функціонує в суспільстві і формує систему суспільно-культурних цінностей; виконує виховну, освітню, пізнавальну, інформаційну, комунікативну й естетичну функції. Ці функції формують у суспільстві комплексне уявлення про культурно-духовний, моральний, інтелектуальний та інформаційний потенціал книги. Книга функціонує в суспільстві у взаємозв'язку із засобами комунікації. Поряд з трансляційною функцією радіо і телебачення, засобів науково-технічної інформації і міграційною функцією газети вона володіє ренесансною функцією, яка виявляється в трансформації національних цінностей у міжнаціональні, перекладі на інші мови, у відродженні культурних цінностей минулого та сьогодення і перспективі майбутнього [3].

Для реалізації своїх функцій книзі необхідно знайти свого читача. Книга — генератор культурних цінностей, тому її розповсюдження розцінюється як поширення культури. Вона виступає генератором і складовою культурних цінностей, провідником культурної політики й культурних установок суспільства.

До того ж книга володіє функцією впливу на суспільство: вона спрямована на прискорення суспільного прогресу і розвиток культури, акумуляцію і справедливий розподіл духовних цінностей людства між усіма членами суспільства. Об'єктивізація книги в процесі її функціонування залежить від міри відповідності її духовно-моральних та естетичних цінностей вимогам часу, потребам суспільства, запитам читача, реалізації її призначення в суспільстві. Виступаючи гармонійною цілісністю структурно-знакового і змістовного, книга спроможна впливати на суспільні процеси, бути функціонально ефективною.

Цільове призначення книги залишається завжди функціонально орієнтовним. Наприклад, цільовим призначенням підручника є навчання, тобто повідомлення в належній формі, з достатнім ступенем адаптації мінімуму основних знань про процеси та явища природи і суспільства. У контексті суспільної значимості деякі, здавалося б, другорядні функції навчальної книги — морально-виховна, культуротворча, ідеологічна — можуть бути важливішими за навчальну.

Особливого значення в контексті перетину зацікавленостей автора, завдань книговидавництва, потреб читачів й інтересів суспільства набувають комунікативні функції книги. Це — сприйняття читачем інформації і пізнавально-виховного впливу на нього, стимулювання читацькими запитами книговидавничої діяльності. Поняття інформації і комунікації, системи і процесів комунікації, комунікативних властивостей і функцій дозволили б виробити на-

укові критерії популярності книжкової продукції, динамізувати соціокультурні процеси функціонування книги, сприяли б поліпшенню її змісту та поліграфічної якості [7]. У процесі реалізації комунікативних функцій книга долає різні перешкоди просторово-часового характеру, обумовлені підготовленістю читачької аудиторії, відсутністю чи браком знань, соціокультурного досвіду, недостатнім рівнем абстрактного мислення, світоглядної культури читача. Системний підхід до вивчення комунікативних функцій книги дозволить виявити й усунути причини байдужості читача до книги, знайти оптимальні шляхи подальшого розвитку книговидавництва, успішно пропагувати книгу як універсальне соціокультурне явище.

В основу соціальної орієнтації розвитку книговидавничої справи покладено поліфункціональне значення книги в життєдіяльності суспільства. Вона є інструментом формування культурних цінностей та установок, потужним засобом акумуляції цінностей духовної культури, активним стимулятором творчості [6].

Книговидавництва і книгорозповсюдження є важливою частиною державної інформаційної політики України і потребує постійної уваги. У свою чергу державна інформаційна політика повинна передбачати вирішення таких проблем, як формування єдиного інформаційного простору України і входження держави до світового інформаційного простору. Потреба державної політики — забезпечити інформаційну безпеку суспільства, держави й окремої особи, формування державної ідеології масової свідомості. Державна інформаційна політика повинна розвивати сфери інформаційного сервісу, займатися створенням законодавчої системи в галузі інформаційної діяльності, пов'язаної з отриманням, накопиченням, розповсюдженням і використанням інформації, особливо із захистом інформаційного простору України.

Традиційна книговидавнича справа в сучасному світі продовжує залишатися прерогативою національної культури, тоді як підпорядкована новітнім електронним комунікаціям — культури глобальної. У розвинутих державах домінує царина друкованих книг, на користь якої працює досконала і гнучка інфраструктура книжкової справи, що відображає стан культурних запитів населення.

1. Афонін О. В. Українська книга в контексті світового книговидавництва / О. В. Афонін, М. І. Сенченко. — К.: Книжкова палата України, 2009. — 277 с.
2. Грет Г. П. Стан книгорозповсюдження в Україні: законодавчо організаційний аспект / Г. П. Грет // Світ соціальних комунікацій. — 2011. — Т. 2. — С. 23–26.
3. Грет Г. П. Современное состояние книгораспространения в Украине: организационный аспект: Книжная торговля: прошлое, настоящее и будущее: мат. науч.-практ. конф. (Москва, 12 ноября 2010 г.) / сост. Б. В. Ленский, О. Л. Тараканова, Т. В. Панарина. — М.: МГУП, 2010. — С 47–50.
4. Грет Г. П. Сучасні канали розподілу книжкових товарів // Вісник книжкової палати. — 2005. — №4. — С. 6–9.
5. Теремко В.І. Видавничий маркетинг: навч. посіб. / В. І. Теремко. — К.: Академвидав, 2009. — 272 с.
6. Теремко В. І. Основні засади видавничого бізнесу: навч. посіб./ В. І. Теремко. — К.: Академвидав, 2009.
7. Тимошик М. С. Видавничий бізнес: Погляд журналіста, видавця, вченого / М. С. Тимошик. — К.: Наша культура і наука, 2005. — 328 с.

СОЦИАЛЬНАЯ РОЛЬ КНИГИ В КУЛЬТУРЕ ОБЩЕСТВА: К ПОСТАНОВКЕ ВОПРОСА

Освещается роль книги, направленная на ускорение общественного прогресса и развитие культуры, аккумуляцию и справедливое распределение духовных ценностей человечества между всеми членами общества. Книга способствует реализации общечеловеческого измерения и самому полному раскрытию национального.

A SOCIAL ROLE OF BOOK IS IN THE CULTURE OF SOCIETY: TO RESOLUTION OF QUESTION

To throw light part books, what to direct one's speed social progress development the cultural, to gather a justly give spiritual values mankind among member society. Book the ability to hold a social to measure a completely to reveal national.

Стаття надійшла 11. 10. 2011

УДК 007:304:070

О. М. Василюшин

Українська академія друкарства

**ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ
НА СТОРІНКАХ ТИЖНЕВИКА «БАТЬКІВЩИНА»**

Зроблено спробу охарактеризувати тогочасні українсько-польські відносини на сторінках тижневика «Батьківщина».

Часопис, тижневик, газета, українсько-польські відносини

«Візьмете її недовірили в руки й подумаєте: знов нова газета, й то в час лютої кризи?! Власне тому! Тому, що запанувала не тільки господарська, але всенародна політична й культурна криза — побачила денне світло й зайшла у тридцять тисячів селянських, міщанських і робітничих хат „Батьківщина”» [10]. Так писав у передовій статті першого номера тижневика її головний редактор Дмитро Паліїв.

Розпочинаючи роботу над виданням, редакція «Батьківщини» ставила за мету піднести національну ідею понад інтереси різних політичних партій, створити новий єдиний провід нації. Засновники часопису гарантували: «„Батьківщина” не появляється на те, щоби хто-небудь з неї тягнув зиски. Не спекулюватиме вона на патріотизмі й не вдовольтиме всіх, „щоб тільки інтерес ішов”. „Батьківщина” не ждатиме “чия візьме” і не буде тільки інформаційною газетою. Йде до Вас, читачу, „Батьківщина” як інформатор, як учитель і як смолоскип, щоби Ваші душі запалити тою гарячою вірою у святу справу, яку мають ті, що „Батьківщину” пускають в світ» [11].

Позиціонуючи себе як «найдешевша тижнева українська газета», «Батьківщина» активно проникала в домівки пересічних українців, формуючи їх світогляд. Часопис, що з’явився у 1934 р., пропагував ідею творчого націоналізму і виступав речником Фронту Національної Єдності.

Щоб зацікавити читача, перше число газети було розіслано безкоштовно «як оказове на різні адреси» із закликом: «низька передплата уможовить масове поширення „Батьківщини” навіть серед найбідніших українців. Клич: „Батьківщину” у кожную українську хату повинен якнайскорше стати дійсністю...» [7]. Редакція одразу ж чесно поставилася до своїх потенційних читачів, адже на відміну від інших газет за передплату не обіцяла ані нагород, ані лотерей, натомість запевняла, що «оформить погляд на події нашого і міжнародного життя» і стане для читачів «правдивим приятелем» [8].

Тижневик видавав кооператив «Батьківщина», а тиражувався він у друкарні самого видавництва, друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, друкарнях «Слова» та «Діла», графічному заведенні «Вікторія».